

Badanie potencjału rozwoju ekoturystyki i turystyki zrównoważonej w Małopolsce

Kraków 2019

Fundusz
Partnerstwa[®]

Raport powstał w ramach zadania pt. "Małopolska Ekoturystyka – zrównoważony rozwój turystyczny regionu" realizowanego przez Fundusz Partnerstwa w ramach programu "Małopolska Gościnna" Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Autorka koncepcji badawczej i raportu: Nina Gałuszka

Współpraca redakcyjna: Dominika Zaręba

Współpraca przy realizacji badania:

Anna Woźniak, Barbara Firlej, Dominika Zaręba

Fundusz
Partnerstwa[®]

Realizator badania: Fundusz Partnerstwa, www.funduszpartnerstwa.pl

Projekt pt. „Małopolska Ekoturystyka – zrównoważony rozwój turystyczny regionu” jest realizowany przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego.

Spis treści

KONTEKST BADANIA.....	4
GENEZA.....	6
ATRAKCJE PRZYRODNICZE.....	8
ATRAKCJE KULTUROWE.....	13
MOTYWY I SYMBOLE KULTUROWE.....	19
ZAPLECZE DO ROZWOJU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ I EKOTURYSTYKI.....	23
OGRANICZENIA ZWIĄZANE Z ROZWOJEM TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ.....	26
REKOMENDACJE.....	29
ZAŁĄCZNIK – FORMULARZ ANKIETY.....	30

KONTEKST BADANIA

Celem badania była analiza potencjału województwa małopolskiego w zakresie rozwoju turystyki zrównoważonej oraz zgromadzenie opinii badanych o tym potencjale.

Badaniem były objęte samorządy lokalne oraz jednostki im podległe, administracje obszarów chronionych, branża turystyczna oraz organizacje społeczne zainteresowane rozwojem ekoturystyki. W badaniu wzięło udział 85 podmiotów z 5 subregionów Małopolski.

Ekoturystyka/turystyka zrównoważona – perspektywa rozwoju turystyki, mająca na celu maksymalne zminimalizowanie negatywnego wpływu przemysłu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagająca w generowaniu miejsc pracy dla lokalnych mieszkańców, bazująca na dostosowaniu wielkości ruchu turystycznego do chłonności turystycznej miejsca, rozwijająca aktywności turystyczne związane z bezpośrednim kontaktem ze społecznością lokalną, naturą, dziedzictwem kulturowym bez negatywnego oddziaływania na te zasoby, turystyka aktywna i poznawcza.

Projekt pt. „Małopolska Ekoturystyka – zrównoważony rozwój turystyczny regionu” jest realizowany przez Fundusz Partnerstwa jako część Programu EkoMałopolska. Jego celem jest promocja regionu w sposób zrównoważony, odpowiedzialny i jak najmniej inwazyjny dla środowiska naturalnego oraz zakładający autentyczne zainteresowanie jego bogactwem i dziedzictwem.

GENEZA

Województwo małopolskie jest regionem o wysokich walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, które stanowią podstawę do zrównoważonego rozwoju turystyki, szczególnie na obszarach wiejskich. Ekoturystyka może być ważnym narzędziem pobudzania przedsiębiorczości społeczności lokalnych i rozwijania nowych, innowacyjnych, zielonych rynków pracy.

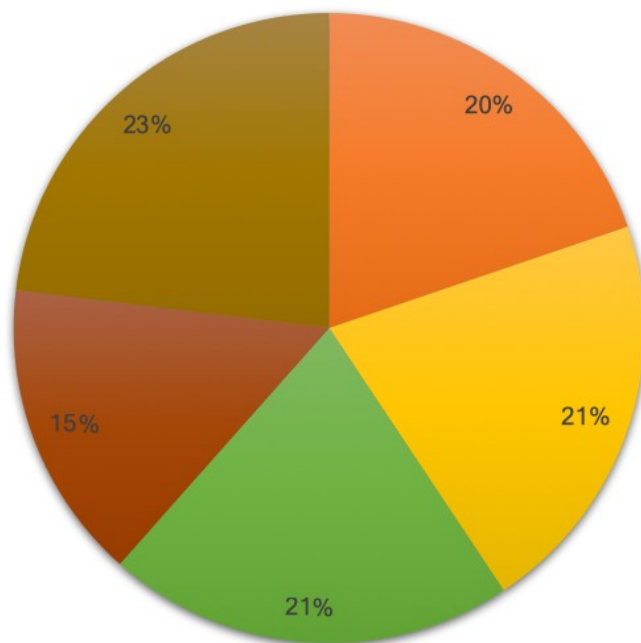
Wyzwanie polega na wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego, w taki sposób, by zachować tożsamość i walory, które decydują o unikalności i sile regionów.

Potencjał do rozwoju turystyki zrównoważonej i ekoturystyki bez względu na region musi opierać się o zasoby zastane, zarówno zasoby przyrodnicze jak i społeczno-kulturowe oraz adekwatną infrastrukturę.

Wykres 1 prezentuje udział w badaniu respondentów z poszczególnych subregionów. Frekwencja jest prawie równorzędna. Jest to o tyle istotne, że Małopolska to region o zdecydowanie nierównomiernym rozłożeniu ruchu turystycznego. Wg danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, aż 55% potencjalnych turystów wskazuje na Kraków, jako główną destynację regionu, na drugim miejscu jest Zakopane ze wskazaniem 38,9% oraz „góry” (Tatry, Pieniny, Beskidy, Gorce) wskazanie: 21,3%.¹ Dane te potwierdzają wyniki badań ruchu turystycznego w 2018 r. W nich też na kolejnych miejscach plasują się obiekty powszechnie rozpoznawalne w kraju i za granicą: Kopania Soli w Wieliczce i dalej Muzeum Oświęcim Auschwitz-Birkenau.

¹ BADANIE RUCHU TURYSTYCZNEGO W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM W 2017 ROKU.

Rejonizacja respondentów

- Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM) : miasto Kraków oraz powiaty: bocheński, krakowski, miechowski, myślenicki, proszowicki, wielicki
- Subregion tarnowski: miasto Tarnów oraz powiaty: brzeski, dąbrowski, tarnowski
- Subregion sądecki: miasto Nowy Sącz oraz powiaty: gorlicki, limanowski, nowosądecki
- Subregion podhalański: powiaty: nowotarski, suski, tatrzański
- Małopolska Zachodnia: powiaty: chrzanowski, olkuski, oświęcimski, wadowicki

Idea turystyki zrównoważonej opiera się między innymi na równomiernym rozłożeniu ruchu turystycznego, dlatego udział w badaniu jednostek ze wszystkich regionów, w tym również tych o niskim obciążeniu turystycznym był w badaniu kluczowy.

ATRAKCJE PRZYRODNICZE

Pierwszym z komponentów istotnym dla rozwoju zrównoważonej turystyki są **zasoby i atrakcje przyrodnicze**. Badani wskazali na mocną obecność we wszystkich regionach wielu z atrakcji przyrodniczych i wskazali walory przyrodnicze jako jeden z głównych wyróżników ich regionu.

To zdecydowanie mocny zasób całego województwa. 53% powierzchni Małopolski objęto ochroną przyrodniczą, znajduje się tu 6 parków narodowych, 11 krajobrazowych, 10 obszarów chronionego krajobrazu i 85 rezerwatów przyrody, 2225 pomników przyrody oraz 87 miejsc w sieci Natura 2000². Dwa obszary – Babiogórski i Tatrzański Park Narodowy – uznano również za rezerваты biosfery UNESCO, miejsca unikatowe w skali światowej, o niepowtarzalnych walorach przyrodniczych.

Mogą one stanowić podstawę do promocji regionu poza rozpoznawalnymi ośrodkami miejskimi. Niemniej turystyka związana z odwiedzaniem parków jest silnie powiązana z okresem sezonowym i w okresie natężenia frekwencji pojawiają się problemy dla zarządzających terenem i realizacją zadań na rzecz ochrony przyrody.

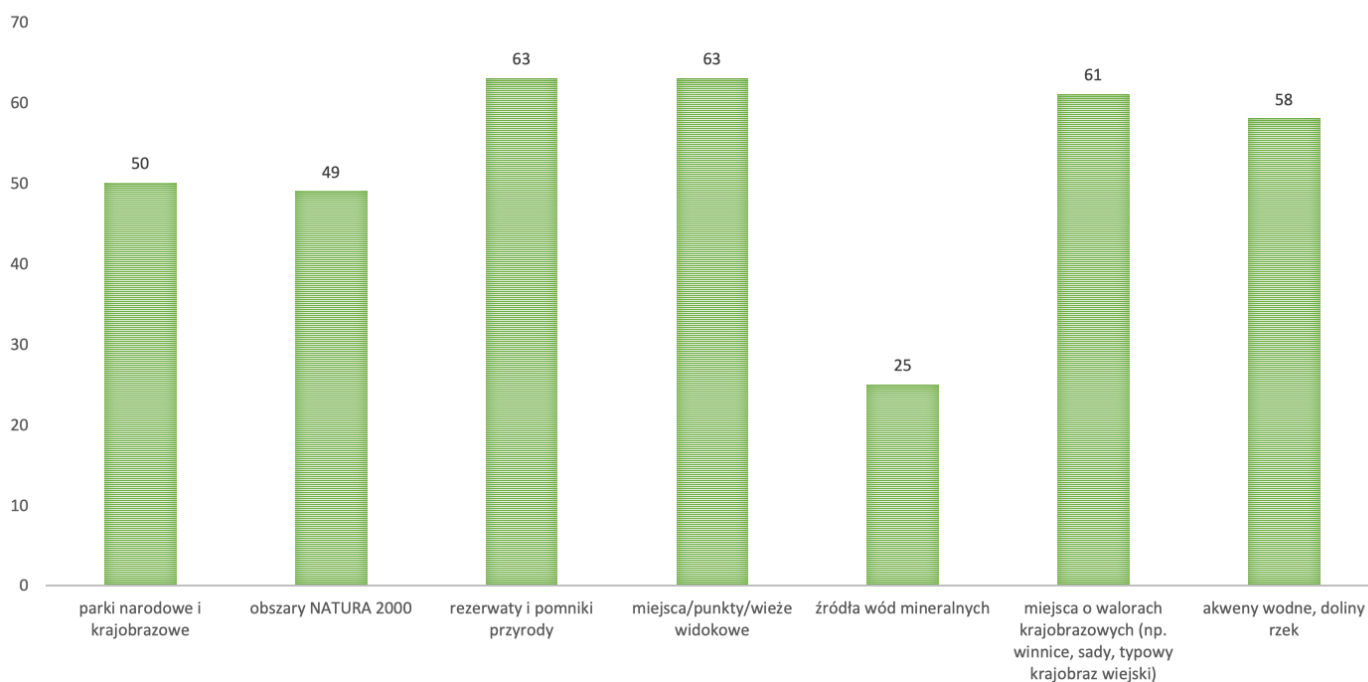
Ważne więc staje się planowanie komunikacyjne i organizacyjne udostępniania i promocji tych miejsc w porozumieniu i wg klucza i rekomendacji zgłaszanych przez zarządzających tymi obszarami. Turystyka zrównoważona i ekoturystyka to w przypadku atrakcji przyrodniczej zarządzanie chłonnością miejsca i również wprowadzanie rozwiązań nie tylko na niedobór, ale i nadmiar turystów, który może naruszać **chłonność miejsca**.

Koncepcja chłonności turystycznej określa maksymalną liczbę osób, które bez wpływu na pogorszenie stanu środowiska naturalnego mogą przebywać w danym obszarze.

² Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie.

Badanie wykazuje, że potrzeby obszarów cennych przyrodniczo w poszczególnych regionach są odmienne ze względu na wyżej opisaną cechę – jedne z nich wymagają dokapitalizowania w zakresie promocji i udostępnienia, inne regulacji w zakresie chłonności miejsc, a te o szczególnie mocnym natężeniu ruchu turystycznego konsekwentnych planów ochrony.

ATRAKcje PRZYRODnicZE

**Nazwy głównych atrakcji przyrodniczych Małopolski
wymieniane przez respondentów wg subregionów**

Atrakcje przyrodnicze	Nazwa subregionu
<p>Wiśnicko-Lipnicki Park Krajobrazowy, Rezerwat przyrody Kamienie Brodzińskiego, Rezerwat przyrody Kamień-Grzyb, Rezerwat przyrody Kamionna, punkt widokowy na Widomej w Rozdzielu</p> <p>Ojcowski Park Narodowy, Dolina Prądnika, Zamek w Pieskowej Skale, Maczuga Herkulesa</p> <p>Obszar Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej, rezerваты przyrody i Obszary Natura 2000 Wyżyny Miechowskiej</p> <p>Obszar Natura 2000 Opactwo Cystersów w Szczyrzycu, Diabli Kamień k. Szczyrzycy</p> <p>Obszar Natura 2000 Tarnawka, Rezerwat przyrody Kostrza – Pogórze Wiśnickie/Beskid Wyspowy</p> <p>Kraków: Zakrzówek, Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy, Ogród Botaniczny, Park Jordana, Las Wolski, Zalew Bagry i in.</p> <p>Nowa Huta: Dolina Dłubni, Łąki Nowohuckie – użytek ekologiczny, Zalew Nowohucki, Ogród doświadczeń im. Stanisława Lema</p> <p>Rolnicze krajobrazy – Igołomia-Wawrzeńczyce, pałac Sady, np. w Tymbarku i Tymbark jako wyspowa struktura gór</p> <p>Zbiornik Dobczycki, szlaki rowerowe gminy Gdów</p> <p>Rezerwat przyrody Las Gościbia w Sułkowicach, Cisy Raciborskiego" w Harbutowicach, Koskowa Góra (granica z sub. Podhalańskim)</p> <p>Rezerwat przyrody Zamczysko nad Rabą</p>	<p>Krakowski Obszar Metropolitalny</p>
<p>Babiogórski Park Narodowy, Rezerwat na Policy</p> <p>Wieża Widokowa w Suchej Beskidzkiej</p> <p>Jezioro Czorsztyńskie, elektrownia wodna w Niedzicy</p> <p>Gorce i Gorczański Park Narodowy: dolina rzeki Raby, dolina rzeki Mszanki, Niedźwiedź-Poręba, Uroczysko Krzywoń, dolina Kamienicy Gorczańskiej</p> <p>Rabka-Zdrój: pomniki przyrody, Tężnia Solankowa i Pijalnia Wód Mineralnych, wieża widokowa na Polczakówce</p> <p>Ścieżka edukacyjna Torfowisko Baligówka, Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk w Chochołowie</p> <p>Szlaki rowerowe przebiegające w rejonach cennych przyrodniczo jak Szlak wokół Tatr</p>	<p>Subregion Podhalański</p>

<p>Spyw Dunajcem, Wąwóz Homole</p>	
<p>Magurski Park Narodowy</p> <p>Beskid Niski: Wysowa Zdrój, miejsca po dawnych wysiedlonych łemkowskich wioskach, Karpacki Szlak Rowerowy</p> <p>Popradzki Park Krajobrazowy i Beskid Sądecki, 13 rezerwatów (np. Baniska, Uhryń, Okopy Konfederatów Barskich, Lembarczek), wieża na Radziejowej, Koziarzu, Platforma Widokowa na Woli Kroguleckiej, Dolina Popradu, Dolina Dunajca, Jaworzyna Krynicka, Gospodarstwo Pasieczne Bartnik, Ostoja Popradzka – Obszar Natura 2000,</p> <p>Beskid Wyspowy – wieża na Mogielicy, Trasmogielica.pl, Rezerwat Przyrody Luboń Wielki, Mogielica, Ćwilin, Rezerwat Śnieżnica, Uroczysko Łopień, ostoje Nietoperzy</p> <p>Pijalnie wód mineralnych w Krynicy-Zdroju, Piwnicznej-Zdroju, liczne źródła wód mineralnych w Beskidzie Sądeckim</p> <p>Jezioro Rożnowskie</p> <p>Muszyna: Ogrody Biblijne, Ogrody Sensoryczne, Magiczne, Park Zdrojowy Baszta, Park Kultury i Dawnego Rzemiosła, Rezerwat Lipowy Obrożyska, Mofeta w Złockiem, rezerваты: Hajnik, Rzebracze. Rzeka Poprad, ścieżka ornitologiczna w Żegiestowie.</p> <p>Enklawa przyrodnicza „Bobrowisko” w Starym Sączu,</p> <p>Park Miejski w Gorlicach, Zalew Klimkówka</p>	<p>Subregion Sądecki</p>
<p>Jezioro Mucharskie, Obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Skawy, Rezerwat przyrody Madohora, Jaroszowicka Góra</p> <p>Góra Lanckorońska - buczyna karpacka, Dolina Cedronu – Dróżki Kalwaryjskie w Kalwarii Zebrzydowskiej i okolicy</p> <p>Dolina Karpia i Ekomuzeum Doliny Karpia, Obszary Natura 2000 Dolina Dolnej Skawy, przełom Skawy przed Wadowicami, Skawa w okolicach Makowa Podhalańskiego i Suchej Beskidzkiej, szlaki nordic walking np. w Tomicach</p> <p>Skalka Triasowa w Bołęcinie, Rezerwat Bukowica, Zlepieniec Myślachowicki, Martwica Karniowicka, Akwen Gliniak, Wydma Śródlądowa, źródła ukryte w podziemnych skałach, drzewa-pomniki przyrody, Cisowe Skały - Zielone Perły Gminy Trzebinia, Rezerwat Ostra Góra, Rezerwat Lipowiec</p> <p>Park Krajobrazowy Beskidu Małego: Rezerwat Szeroka, Góra Leskowiec, Skalka fliszowa w Ponikwi, Ścieżka edukacyjna „Dolina Wieprzówki”</p> <p>Chełmek – pomniki przyrody, wzgórze "Skała", Dolina Przemszy, dolina Wisły</p> <p>rzeka Sztoła (gm Bukowno)</p> <p>Pustynia Błędowska i Szlak Orlich Gniazd</p>	<p>Subregion Małopolska Zachodnia</p>

<p>Tenczyński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie, Rudniański Park Krajobrazowy</p> <p>Park Krajobrazowy Orlich Gniazd: Rezerваты Przyrody Pazurek i Michałowiec, ostańce skalne i jaskinie</p> <p>Lokalna Kolej Drezynowa w Regulicach</p> <p>Atrakcje przyrodnicze gminy Krzeszowice m.in.: Obszar Natura 2000 „Krzeszowice”, wąwóz doliny Filipówki, kamieniołom z agatami w Rudnie, las Orlej, Wody Krzeszowic, Dolina Pstrąga w Dubiu i geo-park, Jaskinia Żarska w Żarach, Rezerwat Doliny Raclawki, Rezerwat Doliny Eliaszkówki, rezerwat Doliny Potoku Rudno, kamieniołomy, punkty geologiczne, stawy, Las Zwierzyniecki, Puszcza Dulowska, Dolina Dzwonek, Las żarski, Użytek Ekologiczny las Buczyna, Obszar Natura 2000, „Czerna”, Obszar Natura 2000, „Dolinki Jurajskie”</p>	
<p>Park Krajobrazowy Pasma Brzanki, Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy</p> <p>Skamieniałe Miasto w Ciężkowicach</p> <p>Dolina rzeki Białej Tarnowskiej</p> <p>Naturalny krajobraz gminy Gnojnik</p> <p>Typowy krajobraz wiejski oraz pomniki przyrody (drzewa) w Łysej Górze, Porąbce Uszewskiej, Niedźwiedzy, Łoniowej, Dębnie</p> <p>Wieża Widokowa na Szpilówce w Iwkowej, Winnica Nowizny, Źródło powstańców styczniowych</p> <p>Małopolski Szlak Winny w Dolinie Dunajca</p> <p>Ośrodek Edukacji Ekologicznej Polichty, Kraina Podkowca, Szlak Nietoperza</p> <p>Wieża widokowa w Dąbrówce Szczepanowskiej</p>	<p>Subregion Tarnowski</p>

Dziedzictwo kultury materialnej

Kolejnym komponentem kluczowym w rozwoju turystyki zrównoważonej są lokalne wartości dziedzictwa. Wartości te odnoszą się do konwencjonalnego rozumienia zasobu kulturowego. Poszczególne regiony Polski są zróżnicowane pod kątem natężenia w ich występowaniu. Małopolska należy do tych, w których można odnaleźć wiele śladów historii i kultury tradycyjnej – wynika to nie tylko z uwarunkowań i losów historycznych, ale też bardzo wysokiej gęstości zaludnienia i mnogości artefaktów. Małopolska wg danych GUS (2017) jest drugim co do wielkości zagęszczenia mieszkańców regionem w Polsce (222 osoba/km²). Cechy te z całą pewnością wpływają na walory i atrakcje kulturowe regionu oraz intensywność ich występowania i popularyzacji.

Badani wskazali na dominujące atrakcje w postaci **zabytków i obiektów architektury sakralnej** - 77% wskazań. Powszechność ich występowania jednak sprawia, że nawet jeżeli stanowią atrakcję w skali lokalnej – mogą nie stanowić atrakcji dla turysty podejmującego decyzję o przyjeździe w dany region. Dlatego tak istotne jest powiązanie danego obiektu z innymi obiektami/miejscami, które mogą zainteresować odwiedzających.

W tej części warto zwrócić uwagę jeszcze na jeden aspekt budowania produktu turystycznego w oparciu o lokalne atrakcje kulturowe:

To co dla mieszkańców i lokalnych decydentów stanowi wartość i odniesienie do identyfikowania się z danym miejscem czy przestrzenią posiada konwencjonalną wartość kulturową oraz silną wartość sentymentalną; niekoniecznie przekłada się to na zainteresowanie turysty, dla którego obiekt będzie celem, który ma decydować o wizycie w regionie. Dlatego warto o tym pamiętać przy projektowaniu produktu turystycznego.

Kolejnym typem obiektów dziedzictwa kultury materialnej, na który wskazali badani są **obiekty architektury świeckiej** np. karczmy, budynki, dwory itp. W przypadku tego typu obiektów samo występowanie należy powiązać z udostępnianiem obiektów dla odbiorców zewnętrznych.

Ekoturystyka nastawiona jest na „doświadczenie miejsca”.

By spełnić te założenia wybór i selekcja obiektów powinna uwzględniać ich dostępność. Bardzo często obiekty tego typu poza np. karczmami, które pełnią funkcje lokali gastronomicznych, to obiekty będące w rękach prywatnych, z brakiem możliwości wejścia na teren lub obiekty publiczne, które służą określonym celom usługowym i nie ma możliwości ich obejrzenia, jako atrakcji.

Dużą wartością poznawczą tworzącą „klimat miejsca” są małe obiekty prowadzone przez samorządy, a częściej osoby prywatne - 57 % wskazań: **galerie, izby regionalne, izby pamięci**. Obiekty te często się samofinansują (utrzymując ze sprzedaży biletów wstępu, sztuki, pamiątek itp.). Uwzględnienie ich na mapie lokalnych atrakcji stanowi również ekonomiczną wartość dodaną do lokalnego budżetu.

Kolejnym komponentem równie powszechnie występującym są **muzea, skanseny, ekomuzea, czy zagrody edukacyjne** prowadzone w większości przez jednostki samorządowe, ale też lokalne organizacje pozarządowe. Obiekty te statutowo nawiązują do tradycji lokalnych i regionalnych i są jednym z kluczowych elementów utrzymania dziedzictwa regionu, dlatego są jedną z bazowych atrakcji przy tworzeniu produktów, w oparciu o lokalne zasoby. Jest to też rekomendacja dla tych miejsc/ regionów, które do tej pory nie zainwestowały w tego typu instrument podtrzymywania lokalnego dziedzictwa i tradycji.

Równie ważne wskazanie – 57% badanych wymieniło **układy urbanistyczne**, w większości rynek miast i miasteczek jako atrakcje kulturowe. Jeżeli atrakcje te rozpatrywane są w kontekście budowania lokalnego charakteru i nawiązania do tradycji dawnych galicyjskich miasteczek – stanowią niewątpliwie duży walor dla odwiedzających.

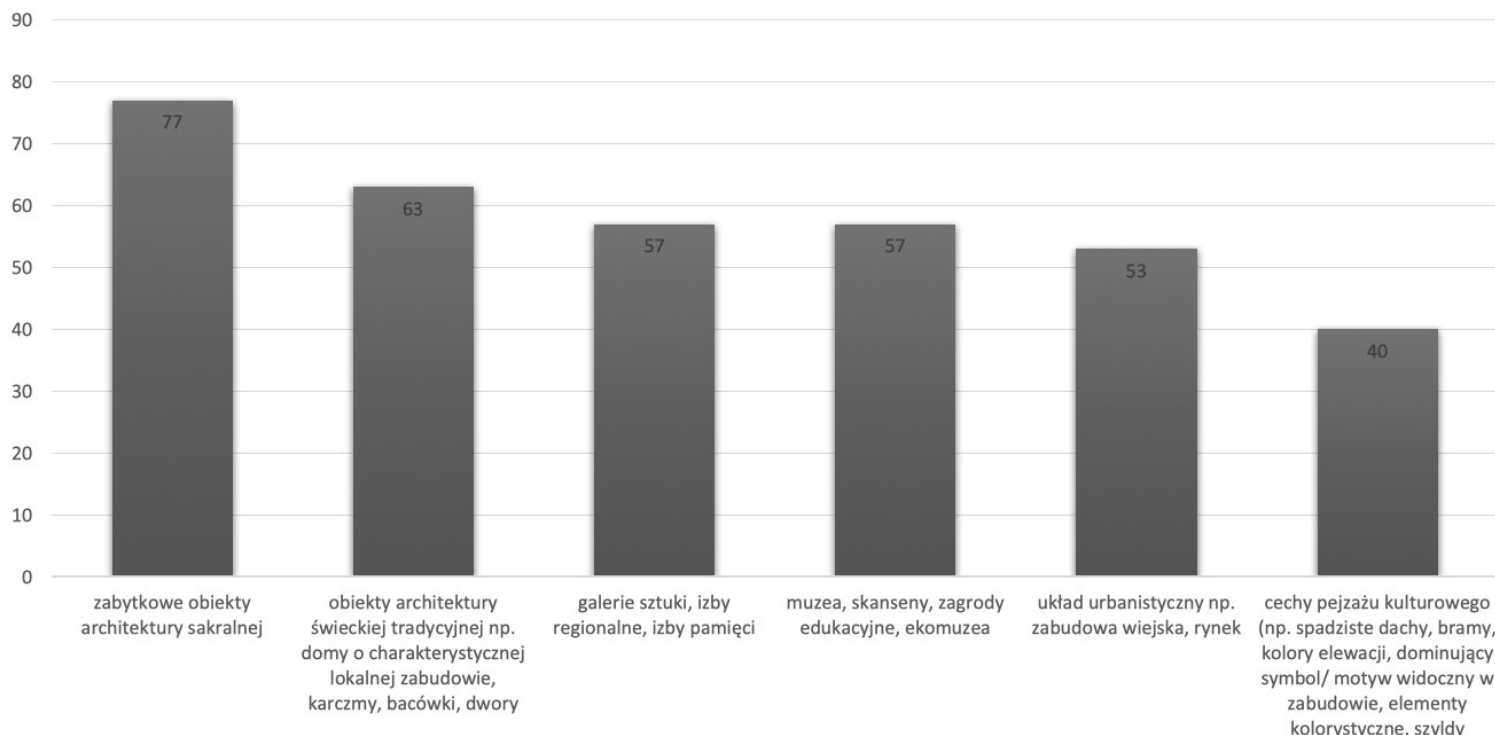
Niemniej, gdy rozpatrujemy **krajobraz kulturowy** w kontekście wykraczającym poza fasadę rynku wartość estetyczna zdecydowanie zanika. Znikają cechy i detale charakterystyczne dla budownictwa historycznego i tradycyjnego regionu. Współczesna kultura masowa i dostęp do tych samych budulców i produktów, rozwiązań architektonicznych na pewno przyczyniła się mocno do zaniku w wielu miejscach charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego. Ponadto format regionalnych brył, detali architektonicznych kojarzony jest w negatywnym aspekcie:

- a) jako skansen przestrzenny / relikwium,
- b) jako przerysowanie / przesadne eksponowanie regionalizmu (najbardziej popularny przykład to tzw. styl zakopiański przekształcony w góralszczyznę).

Właściwie nie ma obecnie polityki i konsekwentnych regulacji w zakresie projektowania i utrzymywania wartościowych elementów krajobrazu kulturowego i skutki chaosu w przestrzeni widoczne są na terenie całego kraju. Niemniej dla turysty poszukującego doznań estetycznych w temacie architektury równie rozczarowujące, mogą okazać się zdjęcia promujące miejsca i region w oparciu o mocno wykadrowane konteksty, jeżeli tylko one, jako jedyne mają być motywem do odwiedzenia.

Jest to również kolejny ważny argument przy projektowaniu oferty turystycznej. Problem ten odzwierciedlony jest w wynikach niniejszych badań – **cechy krajobrazu kulturowego** mają najniższe wskazanie mimo faktu, iż w potocznym skojarzeniu małopolski pejzaż kulturowy jest bardzo charakterystyczny.

DZIEDZICTWO KULTURY MATERIALNEJ

Dziedzictwo kultury duchowej

Dziedzictwo kultury duchowej to bardzo długo najslabiej opisana i skomunikowana wartość produktu turystyki. Dopiero analizując w pogłębiony sposób potencjalne atrakcje i wyróżniki oparte o lokalne zasoby – jego przejawy są coraz częściej włączane w skład produktów turystyki.

Jak żaden z poprzednio wymienionych komponentów, w oparciu o które można budować ofertę dla odwiedzających, daje on możliwość ekonomicznego zysku mieszkańcom, którzy ze względu na charakter oferowanych treści produkt ten dostarczają.

Istotna jest jednak właściwość, która była poruszana już wcześniej. To co stanowi wartość sentymentalną i symboliczną dla mieszkańców niekoniecznie jest przekładalne na produkt turystyczny, albo przełożenie to wymaga wysiłku i zabiegów. Nawet najbardziej interesujący strój ludowy czy układ taneczny, na który wskazała prawie połowa badanych, nie będzie atrakcją turystyczną, jeżeli nie zostanie

powiązany z imprezą czy wydarzeniem, w którym odwiedzający mogą wziąć udział. Nawet najbardziej interesująca i barwna impreza nie zostanie utrwalona, jako element kojarzony z regionem czy powód do jego odwiedzenia, jeżeli nie zostanie utrwalone przez cykliczność czy powtarzalność. Żaden produkt lokalny nie zostanie wyróżnikiem dla regionu – jeżeli nie będzie powszechnie dostępny lub przynajmniej dostępny w trakcie cyklicznie zaplanowanych wydarzeń.

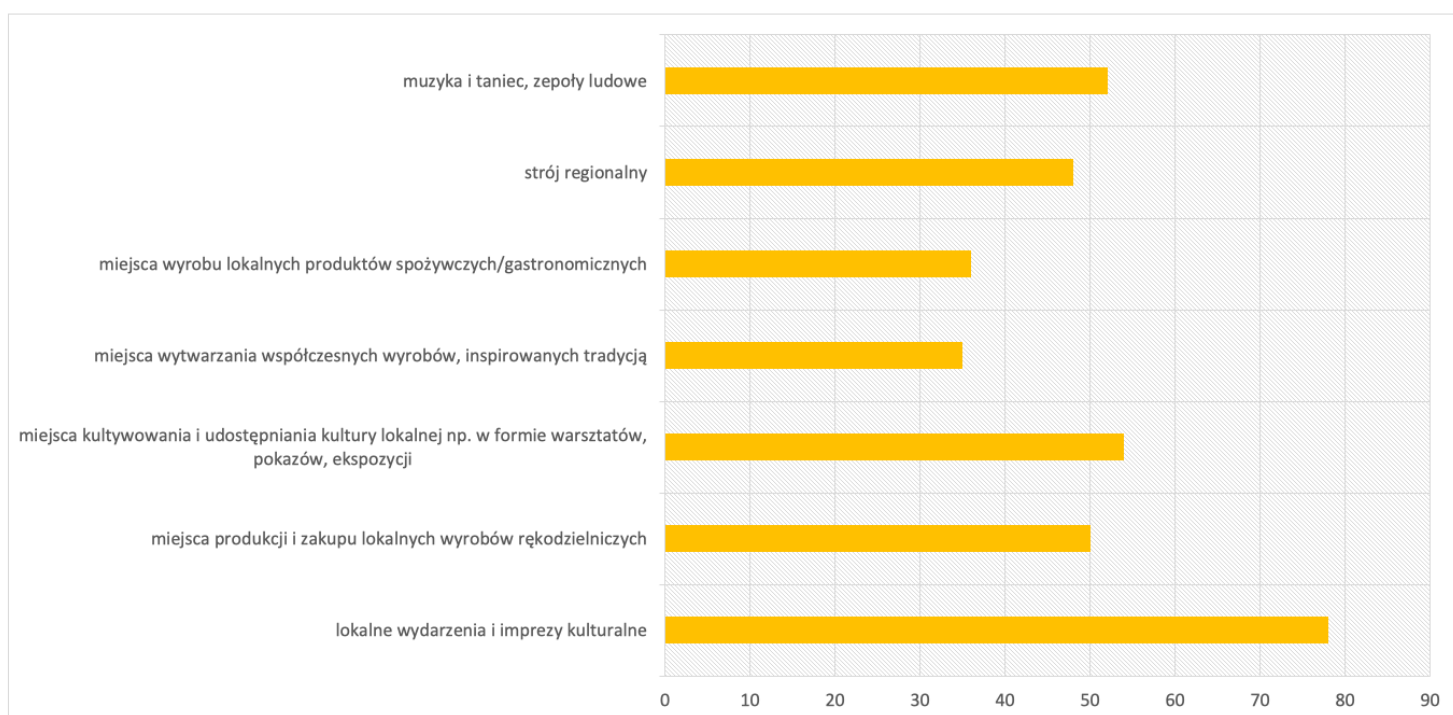
Animacje i wydarzenia kulturalne opierają się w regionie z reguły o 2 filary: samorząd i organizacje pozarządowe. Właściwie od aktywności tych podmiotów zależy bardziej atrakcyjność miejsc, w tym obszarze niż wartość kulturowa sama w sobie. Wydarzenia bazują bowiem na motywach i na wiązaniach do tradycji. Faktyczną atrakcyjność nadają ludzie je tworzący. **Wydarzenia i imprezy lokalne podtrzymujące tradycję** stanowią główne wskazanie na poziomie prawie 80 %. Również na terenie województwa dużym zainteresowaniem cieszą się **miejsca wyrobu i zakupu produktów lokalnych i rękodzielniczych** – 50% wskazań.

Warto także zwrócić uwagę na wysoką liczbę wskazań na **miejsca wytwarzania współczesnych produktów inspirowanych i nawiązujących co prawda do tradycji, ale w mniej rygorystycznych ramach**. Tradycją może być definiowana bowiem wytwórcą, firmą rodzinną produkującą dany produkt od kilkudziesięciu lat. Sam produkt może wyróżniać się jakością i wytworem rękodzielniczym, a niekoniecznie opierać się o wzorce konwencjonalnie pojmowanego dziedzictwa.

Kolejną właściwością rozwijania produktu turystycznego w oparciu o lokalne wydarzenia jest ich sezonowość. Brak stałej dostępności oraz fakt, że głównymi odbiorcami nadal pozostają mieszkańcy regionu i dla nich przede wszystkim są organizowane w celu podtrzymania, budowania wspólnoty lojalnej i tradycji oraz jej animowania. Cel w postaci włączania wydarzenia, jako oferty dla przybywających w regionie jest ważny, ale nie jest pierwszoplanowy i taki też być nie musi.

**W turystyce zrównoważonej ważne jest zachowanie naturalnego kontekstu,
który może zaciekawić i przyciągnąć turystów
i stanowi zachętę do odwiedzenia miejsca czy wzięcia udziału
w wydarzeniu, aktywności.**

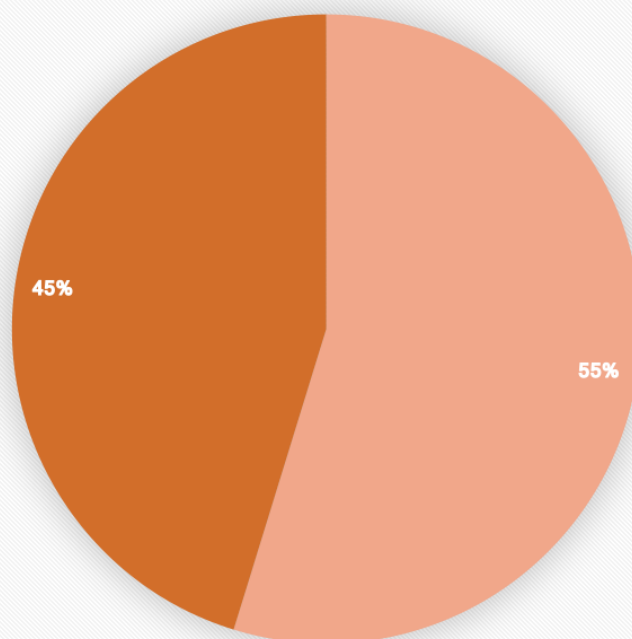
DZIEDZICTWO KULTURY DUCHOWEJ

Cel turystyczny/konwencjonalny organizacji wydarzenia odnieść można do organizacji dużych wydarzeń typu koncerty gwiazd, sylwester na rynku czy imprezy typu Open'er Festival.

Na tych przykładach widać najlepiej brak założenia związanego z turystyką zrównoważoną, jakim jest doświadczanie naturalnego, lokalnego dziedzictwa. Dziedzictwo to niekoniecznie musi być związane z barwnym folklorem, ale zawsze z tradycją mieszkańców i miejsca.

MOTYWY I SYMBOLE KULTUROWE

■ postaci/ symbole związane z regionem (w legendach, opowieściach lokalnych, literaturze)
■ motywy/ pomysły, w oparciu o które region obecnie się promuje i przyciąga turystów

Turystyka zrównoważona wiąże się z pewną symboliką, która może stanowić wyróżnik, w oparciu o który buduje się unikalność/ wyjątkowość miejsca.

Motyw ten może być rozpatrywany na dwóch poziomach:

- Wynikający bezpośrednio z tradycji i dziedzictwa lokalnego,
- Utworzony na potrzeby komunikowania i promowania walorów regionu.

Na terenie województwa małopolskiego korzysta się z obydwu tych rozwiązań.

**Przykładowe motywy/postacie wymieniane, jako naturalne symbole
wykorzystane do promocji miejsc z terenu Małopolski:**

Maciej z Miechowa, Bazyliszek, Kościuszko, Bartosz Głowacki	Miechów
Miejsce wypoczynku Kardynała Stefana Wyszyńskiego, historia błogosławionej Kunegundy Siwiec	Stryszawa
Wawrzyniec Szkolnik - przewodnik babiogórski, Hugo Zapałowicz, Jalu Kurek (Naprawa), Piotr Borowy (Orawa), zbójnicy Beskidzcy (Baczyński ze Skawicy)	Region Babiej Góry
Zbójnicy, konfederaci barscy	Gładyszów/ Uście Gorlickie
Motywy kwiatowe	Zalipie
Św. Onufry, haft stroński	Dąbrówka/Stryszów
Korowód nowohucki, kombinat metalurgiczny, socrealizm w architekturze i sztuce, elementy obrony przeciwlotniczej	Kraków- Nowa Huta
Jaksa Gryfita, Maciej Miechowita Kościuszko, Wojciech Bartos	Zarogów
Twórca ludowy Ludwik Młynarczyk	Lipnica Mała
Lajkonik, Baltazar Gąbka, "Miasto Królów", smok wawelski	Kraków
Legenda o skarbie inków na zamku w Niedzicy	Niedzica
postać Andrychowskiego Drelicharza i hasło promocyjne gminy nawiązujące do jej tkackiej tradycji "Andrychów - miejsce utkane z atrakcji"	Andrychów
św. Jan Paweł II, Marcin Wadowita, Emil Zegadłowicz, Mikołaj Zebrzydowski, Rafał Kalinowski, Karol Pustenik, Franciszek Suknarowski, Wincenty Bałys, Walerian Czuma, Józef Jura, Janina Brzostowska, Ludwik Jach, Motywy: miasto papieskie, Galicyjskie Wadowice	Wadowice
pensjonaty z lat 20-tych XX, Tadeusz Lorenz, Kazimierz Wiśniak, Antoni Krajewski, kształt chałupy lanckorońskiej, brama okna dach, Krasnal Dolibuk, konfederaci barscy	Lanckorona

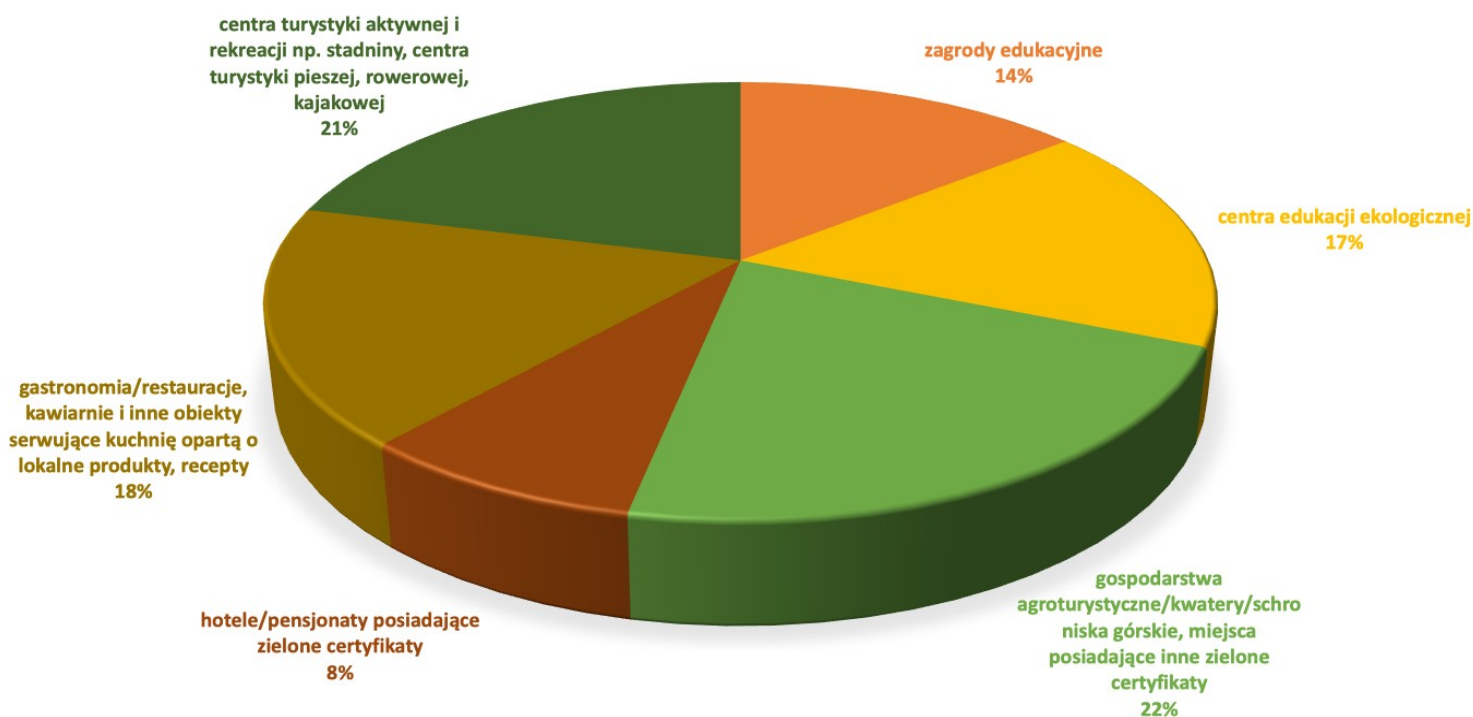
historie nazw miejscowości i jej przysiółków	Wola Radziszowska
Park Zdrojowy	Rabka Zdrój
wioski tematyczne	Chrzanów
legendy pienińskie np. o św. Kindze – Woda Kinga	Szczawnica
Tadeusz Staich - poeta, dziennikarz, propagator turystyki, Dziedzictwo Baty	Chelmek
Babiogórski Park Narodowy	Zawoja
Orkanówka w otulinie Gorczańskiego Parku Narodowego	Poręba Wielka
Legenda o Powstaniu Pustyni Błędownskiej - Diabeł i Pan Twardowski	Klucze
Izba Pamięci Narodowej w Bibliotece Publicznej Gminy Tymbark	Tymbark
zespół muzyczny "Trebunie-Tutki"	Biały Dunajec
Szlak wokół Tatr, Torfowiska Orawsko-Nowotarskie	Czarny Dunajec
Miody i motyw pszczoły, Śmiguśnioki w Dobrej	Dobra
Danuta Szaflarska, Ada Sari, Ks. Józef Tischner, Nikifor	Stary Sącz
Władysław Orkan – pisarz, Sebastian Flizak - etnograf, grupa etnograficzna - górale - Zagórzanie	Mszana Dolna
Czarownica-skałka	Wawrzeńczyce
Rydz, Święto Rydza w Wysowej	Wysowa
Święta Kinga	Chelmiec
Jan Ignacy Paderewski mieszkał w Kaśnej Dolnej, dwór Długoszowskich w Bobowej	Sędziszowa
olkuscy gwarkowie (górnicy), Olkusz Srebrne Miasto (najstarszy ośrodek górnictwa rud srebra i ołowiu w Polsce)	Olkusz
Stanisław Czycz, Hrabina Zofia Potocka, Pomidor, Pstrąg, prażaba	Krzeszowice
Legenda o białym jeleniu, Suszona śliwka (suszone owoce)	Iwkowa
Legenda o królowej Bonie	Nowy Wiśnicz
postaci: król Władysław Łokietek (założyciel miasta), Kazimierz Brodziński, św. Szymon z Lipnicy, św. Urszula Ledóchowska, bł. Maria, Teresa Ledóchowska	Lipnica Murowana

symbol: lipa przebita mieczem – herb Lipnicy, palma związana z konkursem odbywającym się w Niedzielę Palmową, kościół św. Leonarda wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO	
działalność garbarska na terenie Zembrzyc, potrawy regionalne słynne ogórki Zembrzyckie i bugle	Zembrzyce
Muszyna - miasto ogrodów; Nawiązanie do historii Dawnego Państwa Muszyńskiego (rekonstrukcje strojów mieszczan, czarownic i harników – wojska).	Muszyna
Czarownica-skałka	Zborowice
Patron miasta - Św. Michał Archanioł	Mszana Dolna
Lokalna Marka Doliny Karpia	Tomice
Legends, motyw Boginek i podziemnych lochów ciągnących się od Skały w Bolęcinie do Zamku w Tenczynku	Bolęcin

ZAPLECZE DO ROZWOJU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ I EKOTURYSTYKI

Turystyka zrównoważona i ekoturystyka bazują na zapleczu, które powinno spełniać standardy w zakresie oddziaływania na środowisko i wpływu na społeczność lokalną oraz powiązania z lokalną gospodarką, wytwórstwem oraz tradycją.

Baza rekomendowana uczestnikom turystyki zrównoważonej i ekoturystyki

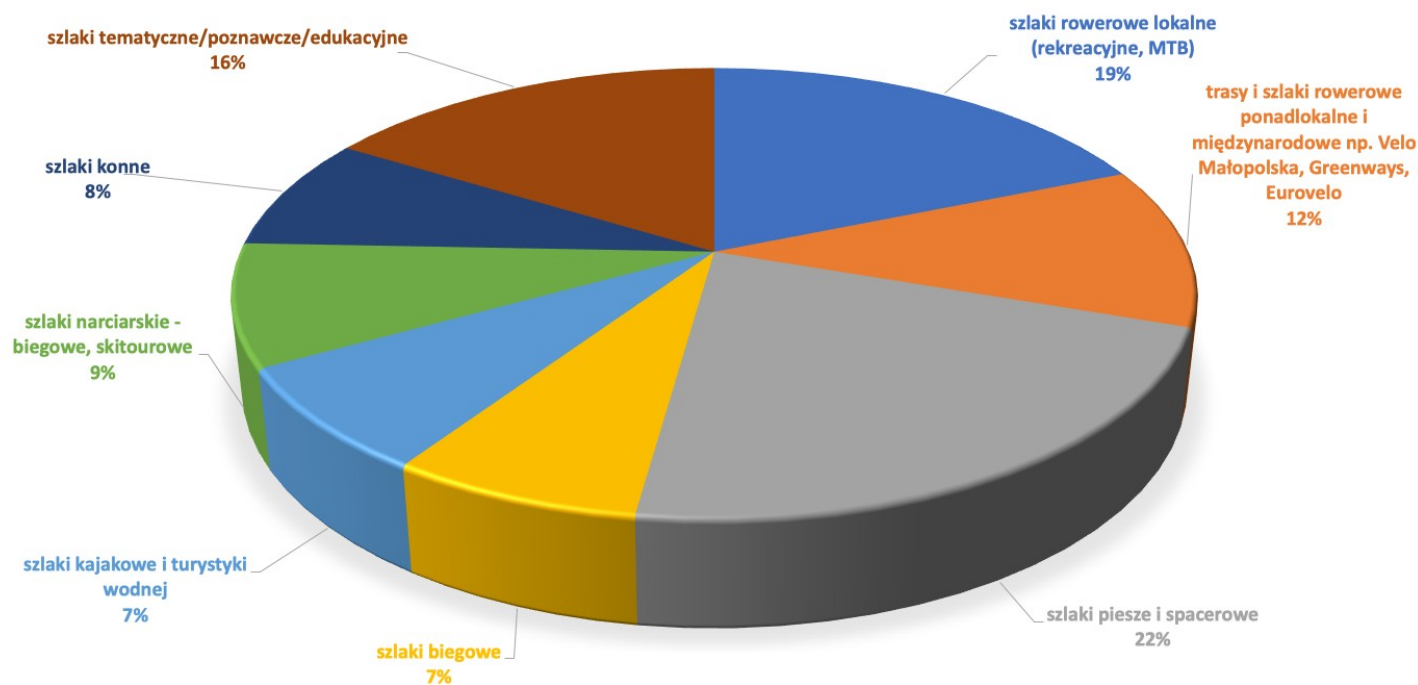
W trakcie badania respondenci wskazali na umiarkowaną dostępność bazy. Jeżeli przyjmujemy kryteria związane z turystyką zrównoważoną. Mimo bogatej bazy turystycznej województwa na tle innych, wskazania na bazę ekoturystyczną są umiarkowane.

Gospodarstwa i noclegi posiadające zielone/środowiskowe certyfikaty występują w 22% regionów objętych badaniem. Zaledwie 8% **hotelu i pensjonatów posiada certyfikaty ekologiczne**. Być może wynika to z faktu, że w dużej mierze obiekty te są zlokalizowane na atrakcyjnych obszarach z wysoką chłonnością rynku, która nie wymusza spełniania przez obiekty dodatkowych standardów takich jak np. parametry środowiskowe.

Podobnie wskazania związane z **gastronomią opartą o lokalne produkty/ recepty** to zaledwie 18%. Mimo stosunkowo bogatej bazy gastronomicznej profilowanie oferty na dania regionalne/ tradycyjne jest stosunkowo niewielkie.

Można domniemywać, że potrawy lokalne mogą pojawiać się jako elementy składowe karty potraw – jednak obiekty nie są kojarzone z kuchnią regionalną. Sytuacja ta dotyczy zarówno regionów o większym, jak i mniejszym natężeniu ruchu turystycznego.

Infrastruktura czasu wolnego w regionie

Powiązaniem infrastruktury oraz zasobów zastanych są szlaki.

W Małopolsce najczęściej wskazań padło **na szlaki piesze i spacerowe** – 22% ogółu występujących. Podobna skala występowania dotyczy **lokalnych szlaków rowerowych** – 19 %, natomiast **szlaki międzyregionalne, ponadlokalne i międzynarodowe** stanowią 12%.

Coraz popularniejsze są szlaki powiązane z konkretną dyscypliną sportu i aktywnymi formami spędzania wolnego czasu tj. szlaki konne 8%, narciarskie i biegowe 9%, kajakowe i wodne 7%.

OGRANICZENIA ZWIĄZANE Z ROZWOJEM TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

Województwo posiada podstawową cechę charakterystyczną dla obszarów pożądaných turystycznie tzn. wiele atrakcji, które mogą stanowić motyw przyjazdu. Warto zwrócić przy tym uwagę na nierównomierne rozłożenie ruchu turystycznego.

Prawie tyle samo respondentów wskazuje na problemy związane z nadmiarem turystów ilu wskazuje na ich niedobór.

Jednym z podstawowym problemów w zarządzaniu ruchem turystycznym jest również **sezonowość**. Cecha ta występuje właściwie we wszystkich regionach Polski i nie jest wynikiem oferty turystycznej lub jej braku, tylko nawyków turystów oraz zamożności. Ruch turystyczny w Polsce koncentruje się wokół okresów wakacji, ferii, dni ustawowo wolnych. Coraz popularniejsze stają się wyjazdy weekendowe. Niemniej rozłożenie czasu wolnego nadal mocno determinowane jest w świadomości polskich turystów przez wyżej wskazaną cechę.

Do głównych ograniczeń w rozwoju turystyki zrównoważonej, wskazanych przez badanych należą jednak dwa pozostałe czynniki:

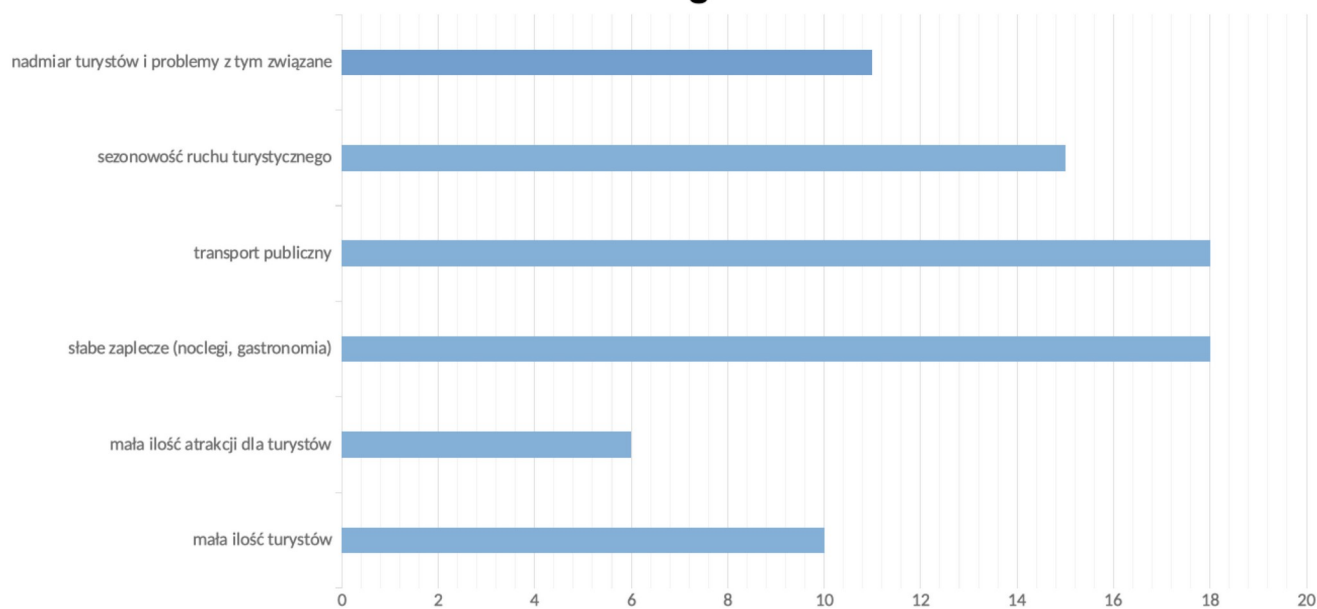
- **brak regularnej sieci transportu publicznego**, co uniemożliwia dotarcie nie tylko osobom bez samochodu, ale przede wszystkim osobom przyjeżdżającym z odległych destynacji i poruszającym się w oparciu o centralne połączenia kolejowe, również obcokrajowców, którzy ze względu na brak możliwości dojazdu z miast centralnych ograniczają swoją podróż do miejsc, gdzie funkcjonuje regularny transport publiczny,
- **słabe zaplecze gastronomiczne i noclegowe** – poza głównymi miejscami rozpoznawalnymi, jako atrakcje turystyczne – nie ma wielu możliwości pobytu i zakwaterowania, albo są to obiekty pojedyncze, niepozwalające na planowanie w oparciu o nie zorganizowanego ruchu turystycznego nawet na poziomie minimum.

Pojawia się również wskazanie, które można traktować jako odwrócenie tych problemów. Mimo występujących atrakcji i dostatecznej bazy noclegowej oraz możliwości dojazdu, region nie cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony turystów. Przyczyn może być kilka i każdy przypadek należałoby rozpatrywać indywidualnie.

Możliwe powody można wskazać w oparciu o badanie:

- **bliskość popularnej i wypromowanej destynacji**, która „wchłania” zainteresowanych pobytem w regionie;
- **brak pomysłu na ciekawą i wyróżniającą się promocję regionu** (korzystanie z gotowych rozwiązań, uniwersalnych symboli, czy bezpośrednio kopiowanie rozwiązań, którymi promują się uczęszczane destynacje);
- **inwestowanie w kanały komunikacyjne**, które nie realizują swoich celów (np. ulotki, publikacje bez dobrze przygotowanego i przeprowadzonego planu dystrybucyjnego, gadżety, które nawet będąc same w sobie ciekawe i atrakcyjne- w żaden sposób nie przekładają się na zainteresowanie regionem);
- **przewartościowanie atrakcji i oferty** (elementy dziedzictwa atrakcyjne dla lokalnej społeczności, ważne dla jej historii i tradycji – niekoniecznie będą atrakcyjne dla turystów na tyle, aby stanowiły motywację do przyjazdu w region).

Jakie są największe problemy związane z rozwojem turystyki w regionie

REKOMENDACJE

- Turystyka zrównoważona wymaga kompleksowych działań i interwencji oraz uwzględnienia różnych potrzeb wielu regionów i kontekstów równocześnie;
- Inwestycja w zrównoważony rozwój miejsc nie opiera się na liczebności, ale unikalności/ wyjątkowości atrakcji;
- Turystyka zrównoważona powinna opierać się na lokalnych korzyściach ekonomicznych, ale też społecznych mieszkańców – zysk ekonomiczny nie może być jedynym argumentem – jeżeli powoduje rozkład tkanki społecznej, degradację przyrodniczą czy kulturową.

Nina Gałuszka

Z wykształcenia i zamiłowania antropolożka kultury, studiowała też ekonomię, CSR w Polsce i we Włoszech. Menadżerka projektów kulturalnych i społecznych, zawodowo kieruje projektami w branży komercyjnej/ biznesowej oraz pracuje jako ekspertka i doradczyni w zakresie projektów rozwojowych i wspierających nowoczesne sposoby zarządzania w instytucjach i organizacjach pozarządowych. Wieloletnia działaczka sektora pozarządowego, w tematyce zrównoważonego rozwoju, w szczególności w obszarze zarządzania dziedzictwem. Jako prezeska Fundacji Regionów zajmuje się badaniami i upowszechnianiem wiedzy nt. tradycji polskiej po 1945 r.

ZAŁĄCZNIK – FORMULARZ ANKIETY

Badanie potencjału do rozwoju ekoturystyki w Małopolsce

Celem badania jest analiza potencjału miejsc w zakresie rozwoju turystyki zrównoważonej. Ankieta jest skierowana do samorządów lokalnych oraz jednostek im podległych, administracji obszarów chronionych, branży turystycznej i organizacji społecznych zainteresowanych rozwojem ekoturystyki.

CZĘŚĆ 1 - ZASOBY REGIONU

Atrakcje przyrodnicze

Prosimy o zaznaczenie atrakcji turystycznych występujących w Państwa regionie.

- parki krajobrazowe
- obszary NATURA 2000
- rezerваты i pomniki przyrody
- miejsca/punkty/wieże widokowe
- źródła wód mineralnych
- miejsca o walorach krajobrazowych (np. winnice, sady, typowy krajobraz wiejski)
- akweny wodne, doliny rzek
- Inne

Prosimy o wymienienie nazw głównych atrakcji przyrodniczych i jeżeli możliwe linków do informacji na www :

Dziedzictwo kultury materialnej

- zabytkowe obiekty architektury sakralnej
- obiekty architektury świeckiej tradycyjnej np. domy o charakterystycznej lokalnej zabudowie, karczmy, baczki, dwory
- galerie sztuki, izby regionalne, izby pamięci
- muzea, skanseny, zagrody edukacyjne, ekomuzea
- układ urbanistyczny np. zabudowa wiejska, rynek
- cechy pejzażu kulturowego (np. spadziste dachy, bramy, kolory elewacji, dominujący symbol/motyw widoczny w zabudowie, elementy kolorystyczne, szyldy)
- Inne:

Prosimy o wymienienie głównych nazw atrakcji i jeżeli możliwe linków do informacji na www:
.....

Dziedzictwo kultury duchowej

- lokalne wydarzenia i imprezy kulturalne
- miejsca produkcji i zakupy wyrobów rękodzielniczych
- miejsca kultywowania i udostępniania kultury lokalnej np. w formie warsztatów, pokazów, ekspozycji

- miejsca wytwarzania współczesnych wyrobów, inspirowanych tradycją
- miejsca wyrobu lokalnych produktów spożywczych/gastronomicznych
- lokalne targi żywności i rękodzieła
- strój regionalny
- muzyka i taniec, zespoły ludowe
- Inne:

Prosimy o wymienienie nazw głównych atrakcji i jeżeli możliwe linków do informacji na www :

.....

Motywy i symbole kulturowe

- postaci/ symbole związane z regionem (w legendach, opowieściach lokalnych, literaturze)
- motywy/ pomysły, w oparciu o które region obecnie się promuje i przyciąga turystów
- Inne:

Prosimy o wymienienie i jeżeli możliwe podanie linków do informacji na www :

.....

Atrakcje turystyczne rekomendowane uczestnikom turystyki zrównoważonej i ekoturystyki :

- zagrody edukacyjne
- centra edukacji ekologicznej
- gospodarstwa agroturystyczne/kwatery/schroniska górskie, miejsca posiadające inne zielone certyfikaty
- hotele/pensjonaty posiadające zielone certyfikaty
- gastronomia/restauracje, kawiarnie i inne obiekty serwujące kuchnię opartą o lokalne produkty, np. na szlaku "Małopolska Wieś smakoszy"
- centra turystyki aktywnej i rekreacji np. stadniny, centra turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej
- Inne:

Prosimy wskazać najciekawszy "zielony" obiekt/obiekty :

.....

Infrastruktura czasu wolnego w regionie :

- szlaki rowerowe lokalne (rekreacyjne, MTB)
- trasy i szlaki rowerowe ponadlokalne i międzynarodowe np. Velo Małopolska, Greenways, Eurovelo
- szlaki piesze i spacerowe
- szlaki biegowe
- szlaki kajakowe i turystyki wodnej
- szlaki narciarskie - biegowe, skitourowe
- szlaki konne
- szlaki tematyczne/poznawcze/edukacyjne
- Inne:

Prosimy wymienić najważniejsze szlaki i wskazać, gdzie można znaleźć informację o trasach :

.....

Jakie są największe problemy związane z rozwojem turystyki w regionie? :

- mała ilość turystów
- mała ilość atrakcji dla turystów
- słabe zaplecze (noclegi, gastronomia)
- transport publiczny
- sezonowość ruchu turystycznego
- nadmiar turystów i problemy z tym związane
- Inne:

Prosimy o uzasadnienie:

.....

CZĘŚĆ 2 "Potencjał do rozwoju"

Ekoturystyka/Turystyka zrównoważona – perspektywa rozwoju turystyki, mająca na celu maksymalne zminimalizowanie negatywnego wpływu przemysłu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagająca w generowaniu miejsc pracy dla lokalnych mieszkańców, bazująca na dostosowaniu wielkości ruchu turystycznego do chłonności turystycznej miejsca, rozwijająca aktywności turystyczne związane z bezpośrednim kontaktem ze społecznością lokalną, naturą, dziedzictwem kulturowym bez negatywnego oddziaływania na te zasoby, turystyka aktywna i poznawcza.

W oparciu o powyższą definicję jak oceniają Państwo swój potencjał do rozwoju ekoturystyki w regionie?

.....

Czy występuje w regionie popularna atrakcja turystyczna, która nie mieści się w kategoriach turystyki zrównoważonej, a uznajecie jej obecność za korzystną. Prosimy o uzasadnienie.

.....

W oparciu o Państwa wiedzę i doświadczenie, co można zrobić na terenie gminy, aby wdrożyć w życie założenia ekoturystyki?

.....

Czy w regionie istnieją unikatowe, niewypromowane atrakcje, przyciągające lub mogące zainteresować ekoturystów?

.....

Prosimy podać nazwę miejscowości, w której Państwo działają:

.....

Projekt jest realizowany w ramach zadania pt. "Małopolska Ekoturystyka - zrównoważony rozwój turystyczny regionu" realizowanego przez Fundusz Partnerstwa w ramach programu "Małopolska Gościńska" Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.